

סעודת "מלווה מלכה"

א. הקדמה

בשנות לימודנו בישיבה היה רבנו מקפיד הקפדה יתירה על אוירת השבת בישיבה, על תכניה הפנימיים ועל לבושיה החיצוניים. בשיחות על השבת בזמן וירושלים בת זוגה במקום ובשאר סממני השבת, האציל עלינו רוח של רוממות. בימות החול היינו "מתנגדים", ובשבת נהיינו ל"חסידים". מכוח תורת השבת בישיבה נמשכנו לעניינה של סעודת "מלווה מלכה", לטעום בה טעם של תחיה, ולהגישה כמנחת תודה לרבנו על פעלו עמנו בכל שנות הישיבה.

סעודת "מלווה מלכה", מלבד טעמה הגלוי – ללוות את השבת ביציאתה – עטויה בשלמת אור פנימי, עד שאפילו הב"י (או"ח סי' ש') כתב על האבר נסכו, שאינו נהנה מן האכילה אלא במוצ"ש.

מגמתנו משום כך, להתבונן ולעיין בסברותיה העיוניות, בהלכותיה הפסוקות, בטעמיה הנסתרים ובהנהגות גדולי הדורות איש איש ע"פ דרכו והליכותיו בקודש.

ב. סעודת "מלווה מלכה" – מקורותיה בש"ס ובפוסקים

"אמר ר' אלעזר: לעולם יסדר אדם שולחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית" (שבת קיט, ב).

"אמר ר' חנינא: לעולם יסדר אדם שולחנו במוצ"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית" (שם).

"חמין במוצ"ש – מלוגמא, פת חמה במוצ"ש – מלוגמא" (שם).

"ר' אבהו הוה עבדין ליה באפוקי שבתא עגלא תילתא, הוה אכיל מיניה כולייתא. כי גדל אבימי בריה, א"ל: למה לך לאפסודי כולי האי, נשבוק כולייתא ממעלי שבתא. שבקוהו, אתא אריה ואכליה" (שם).

"מסדר אדם שולחנו בע"ש ואע"פ אינו צריך אלא לכזית, וכן מסדר אדם שולחנו במוצ"ש ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית כדי ללוותה בכניסתה וביציאתה" (רמב"ם פ"ל מהלי שבת ה"ה).

לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת ואפילו אינו צריך אלא לכזית (שו"ע אור"ח סי' ש').

ג. עיקר החיוב – מחלוקת רש"י והרמב"ם

מלשון רש"י שכי' בד"ה "במוצ"ש" – "נמי כבוד שבת", נראה שר"א ור"ח אמרו דינים שונים. ר' אלעזר אמר שחייב אדם לסדר השולחן כבר בע"ש, שכשיבוא מביהכ"ס ימצא נר דולק ושולחן ערוך ומיטה מוצעת, אבל ר' חנינא אמר שחייב אדם לאכול סעודה במוצ"ש ואע"פ שהשבת כבר יצאה, מ"מ גם זה כבוד שבת ללוותה בסעודה. אבל מלשון הרמב"ם משמע שיש להשוות את ר"א ור"ח אהדדי, ור"ח במוצ"ש ור"א בע"ש אמרו שניהם שישדר שולחנו אע"פ שאינו צריך אלא לכזית.

יוצא א"כ, שלרש"י עיקר החיוב במוצ"ש הוא אכילת הסעודה, ולרמב"ם עיקר החיוב הוא סידור השולחן.

ד. מהו סידור השולחן – מחלוקת הב"ח והט"ז

מבואר בגמרא שלר' אבהו עבדין ליה עגלא תילתא והוה אכיל מיניה כולייתא, ומזה הוכיח הב"ח שיש חיוב להכין סעודה גדולה גם כשאינו רוצה לאכול אלא מעט, גם בע"ש וגם במוצ"ש. ולפי"ז הקשה הב"ח, מדוע כתב הטור חידוש זה רק במוצ"ש ולא בע"ש? ודחק שהטור רמז לזה בסי' רס"ב שירבה בבשר ומגדנות.

אבל הט"ז (בסי' ש', סק"א) חלק עליו שאינו חייב להכין סעודה גדולה, אלא יעשה סעודה כמנהגו כפי רצונו לאכול, אבל יקפיד בעריכת שולחן בפריסת מפה וכלים נאים אע"פ שמתכוון לאכול רק כזית מחמת שביעותו או עניותו.

יוצא א"כ, שלדעת הב"ח סידור השולחן הוא הכנת סעודה גדולה, ולדעת הט"ז הוא עריכת השולחן בפריסת מפה וכלים נאים. ובמשנ"ב (סק"א) פסק כהט"ז.

במחצית השקל למד מדברי הט"ז שעריכת השולחן במוצ"ש כוללת הדלקת נרות. אמנם מפסק המשנ"ב משמע שמצד עריכת השולחן החובה רק בפריסת מפה וכלים נאים, אבל מצד החובה ללוות כדרך שמלווים מלך בצאתו מן העיר ראוי להרבות בנרות. כלומר: יש נפק"מ בין המחח"ש למשנ"ב, אם הדלקת נרות במוצ"ש מדיני עריכת השולחן היא או מנהג בפני עצמו.

ה. חיובה בפת – מחלוקת הגר"א והא"א

כבר ביארנו לעיל, שלדעת הרמב"ם סמיכות המאמרים של ר"א ור"ח באה להשוותם לעניין עריכת השולחן, והמחח"ש הוסיף הדלקת נרות.

והנה הגר"א בביאורו לשו"ע (או"ח סי' ש') הוסיף עליהם, ולמד מסמיכות זו להשוות סעודת מוצ"ש וסעודת ליל שבת אהדדי גם לעניין חיובה בפת [ניתכן שהיו לו גם נימוקים נוספים לכך, שהרי כידוע החמיר מאוד בסעודת מלווה מלכה, כמסופר על אשתו שקיבלה תענית הפסקה ומיד לאחר ההבדלה הלכה לישון ושלח הגר"א לומר לה שהתענית שקיבלה לא תכפר עוון הפסד סעודת מלווה מלכה (תוספת 'מעשה רבי ס"ק ל"ט). ומסופר עוד על הגר"א עצמו שפעם אחת חלה והקיא ומתוך כך נרדם ולאחר שישן ונרגע בדק אם לא עלה עה"ש וציווה להאכילו כזית פת בעל כרחו (שם)].

ולמדנו מדבריו דבר חדש, שסמיכות ר"א ור"ח אהדדי היא לא רק לעניין עריכת השולחן, אלא שהגדרת סעודת מוצ"ש היא כסעודת שבת עצמה וחיובה בפת (ואולם המשנ"ב כי דמ"מ אין חיובה גמור כדין ג' סעודות שבת).

אבל באשל אברהם להגאון מבוטאטאש (או"ח סי' קע"ד) פסק שסעודת הלווית שבת אין חיובה בפת.

1. חיוב נשים – מחלוקת מחה"ש והפמ"ג

אם אכן, כדברי הגר"א, סמיכות המאמרים מלמדת על גדר הסעודה וחיובה כסעודות שבת, הרי יתכן שגם נשים חייבות בסעודה זו. ואע"פ שסעודות השבת הן מצוות עשה שהזמן גרמא, אבל הרי כל שישנו בשמור ישנו בזכור, ונשים חייבות בכל מילי דשבת, וא"כ כיוון שדין סעודת מוצאי שבת כדין סעודות שבת, ויותר מכך – ייתכן שנחשבת מסעודות השבת, יתכן דנשים חייבות.

והנה המג"א ציין והראה מקום לסי' רצ"א שנשים חייבות בסעודה שלישית. והבין מכך המחצית השקל, שכוונת המג"א היא דנשים חייבות גם בסעודת מוצ"ש. אבל הפמ"ג הבין בכוונתו דאפשר שאין נשים חייבות [אע"פ שלמסקנת דבריו לפמ"ש הטי"ז ראוי לקיימה גם לנשים. וצ"ע למה כוונתו בדברי הטי"ז. ועיין בשו"ת יחווה דעת שפי' במה שהביא הטי"ז טעם שבלי הלקט ללוות המלך יש לחייב גם נשים. וצ"ע].

2. המאכלים הראויים לסעודה

ע"פ הגדר הנ"ל יל"ע, שסעודת שבת מצוותה בעונג וירבה במעדנים כפי כוחו [ובאמת מי שמתענג בתענית פטור]. ומסתבר שמצוות עונג היא דווקא בשבת עצמה לענג את השבת, וסעודת מוצאי שבת לכבוד ולא לעונג, ואע"כ במעשה דר' אבהו היו שוחטים כל מוצ"ש עגלא תילתא, ובאמת למד מכאן המג"א שלכתחילה ראוי לאכול בשר בסעודה זו, ואם אין לו בשר יכבדה בתבשילין מכובדים אחרים.

המהרש"א הוסיף שמן הראוי להכין מאכל מיוחד לכבוד סעודת מלווה מלכה ולא משיירי סעודת שבת. ותלה דבריו במ"ש "פת חמה במוצ"ש מלוגמא", והרי בשבת אסור לחמם ורוב המאכלים קרים, ועכשיו במוצ"ש שהותר לעשות מלאכה ולחמם, יכול להשיב נפשו באוכל חם וטרי.

אמנם להלכה, מאחר שפעמים רבות אדם שבע מסעודה שלישית, יוכל להקל במזונות או בפירות (מג"א).

ח. זמנה – מחלוקת המשנ"ב והא"א

המשנ"ב (סי' שי סק"ב) כתב מסברא דנפשיה, דכיון שטעם הסעודה הוא ללוות המלכה ביציאתה, א"כ מן הראוי להקדימה. רק הוסיף שלפעמים עדיין שבע מסעודה שלישית, ועל כן מן הראוי לא לעשות מלאכה בקבע עד אחר שיסעוד סעודת מלווה מלכה, ומ"מ לא יאחרה לאחר חצות.

[ומכאן תוכחה מגולה לעני"ד למה שנהגו רבים מבני הנוער, שמיד בצאת השבת לאחר ההבדלה מחליפים בגדי שבת בבגדי חול. ואין הנהגה זו עולה בקנה אחד עם דברינו, שעניין גדול לכבד השבת ביציאתה בעריכת שולחן ובהדלקת נרות וזמירות וכמו"כ במלבושי שבת].

אמנם באשל אברהם להגאון מבוטאטאש (או"ח סי' קע"ד) כתב, שלדעתו הסעודה אינה שייכת להבדלה, ויכול לאחרה הרבה שעות לאחר ההבדלה כל שמכוון לשם סעודת מלווה מלכה. והפליג לומר שאפשר לאחרה עד ג' ימים אחר השבת.

ומחלוקתם תלויה בשאלתנו, האם סעודה זו היא מסעודות השבת ומהחובה לכבדה בכניסתה וביציאתה, או שהיא דין בפ"ע. ואולי לא נחלקו, אלא שהמשנ"ב פסק מהו זמנה לכתחילה והא"א מיירי בדיעבד (ובספר יסוד ושורש העבודה כתב שאם אכלה לאחר ד' שעות לא יצא י"ח, וצ"ע מקורו).

ט. סעודה שלישית שנמשכה למוצ"ש – חידוש הא"ר

הא"ר (סי' שי' פסק), שאם נמשכה סעודה שלישית למוצאי שבת ואכל כזית במוצ"ש יצא יד"ח סעודת "מלווה מלכה". וכבר האריכו הפוסקים לחלוק עליו ואפילו להקשות מדידה אדידה, שהוא עצמו פסק שסעודת שבת שניה שנמשכה לאחר חצות לא יצא בה יד"ח סעודה שלישית. וק"ו לצאת יד"ח סעודת מלווה מלכה שצריכה להיות אחרי הבדלה ללוות השבת ביציאתה.

ואפשר לומר שדעתו שאין חיובה חיוב גמור כלל ורק צריך לצאת יד"ח בכל דהו, וכמו שבאמת נהגו העולם להקל, ופוק חזי מאי עמא דבר. ומ"ש בגמ' "לעולם יסדר אדם שולחנו" אין הכוונה לחיוב גמור.

ואפשר עוד לומר שלדעתו מכיוון שטעם הסעודה אינו משום כבוד השבת אלא כדי לזון את אותו אבר מיוחד שניזון רק מאכילת מוצ"ש וממנו יקום לתחה"מ, סגי שיטעם משהו לתת חיות לאבר זה.

י. סיכום ההלכות למעשה:

מן הראוי להקפיד על עריכת השולחן במפה נאה וכלים נאים לסעודת "מלווה מלכה". וי"א אף בהדלקת נרות.

לכתחילה ראוי לקיים סעודה זו בפת ותבשילים חמים, ואם יוכל – בתבשיל מיוחד לסעודה זו, ולא משיירי שבת.

בדיעבד, אם הוא שבע וקשה לו לאכול, יקיימה במזונות. ואם גם זה קשה לו, יקיימה בפירות. ולכל הפחות בכוס קפה או תה חם.

לכתחילה ראוי לקיימה סמוך לצאת השבת, ומי"מ לא יאחרה יותר מחצות.

גם לנשים ראוי לקיים סעודת מלווה מלכה.

בשעת הדחק יצא יד"ח כשנמשכה סעודה שלישית למוצ"ש ואכל כזית במוצ"ש.

יא. סעודת מלווה מלכה – סעודת העתיד

מובא בב"י [או"ח סי' ש"י]: "אבר יש באדם ונסכוי שמו, ואינו נהנה מאכילה אלא במוצ"ש".

ובאליה רבה הוסיף: "וא"כ לא נהנה מעץ הדעת, ולכך אינו נפסד". והביא שם עוד: "העצם הזה לזו שמו, וממנו נתהווה האדם בעצם הטיפה, וכאשר ימות האדם העצם הזה אינו נימוח ואפילו יכניסו באש אינו נשרף ובריחיים אינו נטחן ובפטיש אינו מתפוצץ, וממנו יחיה האדם לעת התחיה, והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת האדם. ועצם הזה שורשו ועיקרו מעצם השמים".

אע"פ שהב"י דובר על **האבר נסכוי** והא"ר על **עצם הלז**, כוונתם כנראה לדבר אחד, לחלק הראשית שבאדם שאינו נפסד ואינו כלה, אינו נתון תחת חוק המוות, הוא משורש החיים, ממנו נוצר האדם וממנו יקום לתחיה, הוא נצחי אע"פ שהוא חומר וממשות, חטא האדם לא פגם בו והוא עודנו זך ונקי ללא פסולת וסיגים.

נקודת התמצית הזו שגם היום הנאתה מעץ החיים בלבד היא עצם הלז שנהנית רק בסעודת מוצאי שבת, וא"כ בהכרח שסעודה זו היא מעין אכילת האדם קודם החטא ומעין סעודת העתיד.

[מקובלת מסורת משמו של ר' אלימלך מליזנסק זצ"ל, שאכילת סעודת "מלווה

מלכה" היא סגולה לנשים שלא יתקשו בלידתן. והן הדברים שאמרנו, שסעודת "מלווה מלכה" משפיעה ממקור החיים עצמם].

ענין ה"לז שבשדרה" – מקורו במדרשים והזוהר

"ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק אמר: אפילו לז שבשדרה שממנו מציץ הקב"ה את האדם לעתיד לבוא – נמחה [במבול]. אדרינוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניה: מהיכן מציץ הקב"ה את האדם לעתיד לבוא – מלז שבשדרה. א"ל: מנין לך, א"ל: איתיתיה לידי ואנא מודע לך. טחנו ברחיים ולא נטחן, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והיה מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום" (בראשית רבה פכ"ח).

"ויסתבל החגב" – זה לז של שדרה (ויקרא רבה פי"ח. ועיי"ש בהמשך דברי המדרש).

"גרמא חד דאישתאר ביה בבר נש תחות ארעא, ההוא גרמא יתעבד כחמירא בעיסה ועליה יבני קוב"ה כל גופא" (זוהר פרשת נח דף סט, א).

האחרונים מפרשי הזוהר נחלקו אם עצם זו מקומה בשדרה כדברי המדרשים, או במוח תחת הגולגולת הפנימית (חסד לאברהם), או בעורף מקום הנחת קשר של תפילין (אור החמה). ואולי אין כאן מחלוקת, דאפשר שהיא נמצאת בקצה העליון שבשדרה קרוב לקצה התחתון שבעורף ומול הנקודה הפנימית שבמוח והכל אחד.

עצם זו קרויה עוד בפי חז"ל: "חוליה קטנה שבשדרה": "א"ר תנחום א"ר יהושע בן לוי: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה... ברכת המינים כנגד מי תקנוה? לריב"ל – כנגד חוליה קטנה שבשדרה" (ברכות כת, ב).

"שדרו של אדם... נעשה נחש. והני מילי דלא כרע במודים" (בבא קמא טז, א). ובתוס' שם (ע"ב ד"ה והוא): "וי"מ משום דאמרינן במדרש שיש עצם בשדרו של אדם שממנו נוצר לעתיד לבוא, ואותו עצם חזק וקשה שאינו יכול לשרפו. והשתא כשאותו עצם נעשה נחש, אינו חי לעתיד לבוא. ואין סברא לומר שיהא עונש גדול כל כך בשביל עוון זה, דהא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא".

וז"ל היעב"ץ (בסידור בית יעקב): "אמר יעקב: מעודי הייתי משתאה ומשתומם על המראה כשראיתי הספרים מדברים אודות העצם הלז – לז של שדרה. ויש שקראוהו נסכו, שאינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מוצ"ש... מדוע אינו נהנה רק מזאת האכילה בלבד. יותר מזה גדלה הפליאה כשלמדתי המדרש הנעלם פרשת תולדות שנקרא "בתואל רמאה", ואמרו דהוא רמאה מכל שאר גרמי, לפי שאינו סובל טעם מזונות כמוהם... צער גדול היה לי על דבר זה...

ועתה בהיותי עוסק בענין, הראוני מן השמים שכל ג' שמות הללו דבר אחד... אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה דהיינו סעודת מוצאי שבת שהיא נאכלת על השובע... כי לא לאכילה הוא צריך רק מכוונת המצוה הוא נהנה, ולא מגשמיות האכילה".

לסיכום: סעודת מוצ"ש היא סעודה מיוחדת במינה, אכילה שאינה מגושמת. ההנאה שבה היא מעץ החיים, ומשום כך יכולה עצם הלזו להיות ניוזנית ממנה בלבד. אלא שצריך לעיין, על שום מה זכתה דווקא סעודה זו ודווקא שעת מוצ"ש בהארה זו.

והנה מבואר במדרשים, שהאור הגנוז שימש עד מוצאי שבת: "אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שהסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין, עמד וגנזה והתקינה לצדיקים לעתיד לבא... ר' לוי בשם ר' זעירא אמר: ל"ו שעות שימשה אותה אורה, י"ב של ע"ש וי"ב של ליל שבת וי"ב של שבת. כיון ששקעה החמה במוצ"ש, התחיל החושך ממשמש ובא ונתיירא אדם הראשון... מה עשה הקב"ה, זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצא מהן אור ובירך עליה" (בראשית רבה פי"א).

האור "כי טוב" הבראשית, אור החסד הא-לוהי הפשוט, האיר ושימש עד מוצ"ש של שבת בראשית הראשונה, ועם זאת השבת כשהחשיך, אותה שעה ראשונה של מוצ"ש שמנגד ראתה את האור ונגעה בו, ניחמה הקב"ה באור מיוחד, מעין האור הראשון.

בשפת אמת (בראשית תרנ"א): "השבת רמז ליום שכולו שבת שלעתיד, והארה זו עדיין אינה מתגלה בפועל ממש. ויתכן שע"ז רומזים בסעודת מוצ"ש – סעודת דוד מלכא משיחא שלעתיד יתגלה הארה זו".

אע"פ שכוונתו שכל עניין סעודת מלווה מלכה הוא רק לרמז בעלמא, מ"מ אולי אפשר להעמיק בדבריו שסעודות השבת הם באמת רק מעין עוה"ב, אחד משישים, בבואה של עולם העתיד, אבל בסעודת מוצ"ש מאיר לרגע אחד הבזק אמיתי – אור אמיתי מעולם העתיד.

במחשבות חרוץ (לר' צדוק הכהן, עמ' 164): "שעת ההסתלקות היא שעת הגעגועים וההשתוקקות היותר גדולה, ואז הוא שעת הקביעות בלב".

ושמא אפשר להמשיך דבריו ולהמתיקם, שבאותה שעה ראשונה של מוצאי שבת כשנסתלק האור והאנושות יצאה לדרך ארוכה ומייגעת, דרך עבודת התיקון העולמי, אז, רגע לפני הפרידה, הבזיקה לרגע הארה חד פעמית וכבתה, למען ילך האדם בכח ההארה ההיא.

יב. סעודת העתיד – סעודת הלויתן

סעודת העתיד – היא סעודת הלויתן – מבוארת בכתבי הגר"א ותלמידיו במקומות רבים, ונביא כאן רק שניים מהם:

"ענין תענוג של עוה"ב יהיה נוסף בכל עת מתוספת השגת א-לוהיותו יתברך ועומק תורתו לבלי קץ. ובכל פעם נוסיף לדעת אותו יותר ויותר, ותתגבר תשוקת הנפש להתדבק בו ית' ותהיה עודפת והולכת רגע אחר רגע, והוא אשר קראוהו חז"ל "סעודת לוייתן", ובאור ענין לוייתן כמו "לויית חן" (אדרת אליהו, איוב ג, כא).

"ענין לוייתן והסעודה מורה על תכלית העונג הנצחי ושכר התורה והמצוות שיקבלו הצדיקים לעתיד לבוא שהיא חבורם לאביהם שבשמים כמו שני הכרובים "כמעור איש ולויות" (מל"א ז, לו. ועי' יומא נד, א) (שיח יצחק להגר"א חבר מתלמידי הגר"א).

כמובן שדברי האחרונים מוצאם בדברי חז"ל בנגלה ובנסתר שהלבישו דבריהם בלשון אגדה:

"אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם, אף לוייתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקים זל"ז מחריבים את העולם כולו. מה עשה הקב"ה? סירס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא" (בבא בתרא עד, ב).

"אמר רבה א"ר יוחנן: עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוייתן, שנא': "יכרו עליו חברים", ואין כרה אלא סעודה, שנא': "ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתוו", ואין חברים אלא ת"ח, שנא': "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני" (שם עה, א).

התענוג בעוה"ב שהוא השגת א-לוהותו ית' והשגת עומק תורתו לבלי קץ. הדבקות העילאית בבורא ית' שהיא נועם זיו העליון ואושר אינסופי, הם סעודת הלויתן. ומה שאמרו בגמ' שאלמלי נזקקים זל"ז מחריבים את העולם, ר"ל כשחסד ה' מתפשט ללא גבולות והוא פרה ורבה מזווג המידות העליונות והתחברות החסד הא-לוהי לבריאה, נמצא העולם חרב מרוב טובה שאינו יכול לעמוד בה, ומשום כך גנזו לצדיקים לעתיד לבוא, כמ"ש (ר"ה לא, א): שיתא אלפי שני הוה עלמא, וחד חרוב.

יג. האור של מוצ"ש – מידת החסד

"ל"א מלכים יש בקליפות שכבש יהושע, וכנגדן ל"א שעות קודש היינו מחצות היום של ע"ש ו' שעות ויום השבת כ"ד שעות הרי ל', וא' בסעודת מוצאי שבת

שהיא סעודה דדוד מלכא הרי ל"א, ומי שאינו אוכל סעודת דוד ישאר קליפה אחת בלי הכנעה וזה סוד א-ל מלך יושב" (פרי עץ חיים, שער הכוונות).

במילים אחרות ופשוטות יותר [אע"פ שכמובן שאיננו יורדים לעומק פנימיותם של הדברים]: הקליפות בכתבי האר"י הם כל מיני הרע שיש להתגבר ולהכניעם. לקדש את א"י ע"י כיבוש מלווה בשבירת והכנעת כוחות של רע ושל טומאה שמלכי כנען השקיעו בארץ בתועבותיהם, וכשנכנסו לארץ ישראל ונאחזו בה עשאוה פלטין של מלך והשראת שכינתו בה, ובזאת עוררו עליהם הנהגה שכולה רחמים וחסד. וכן אחרי ל"א שעות של קדושת שבת שעת מוצאי שבת היא שעת גילוי האור העליון, הגנוז, היא השעה להסרת הלוט המכסה על הנהגת החסד העליונה.

ראה דבר פלא: הפרשה הראשונה – **בראשית ברא א-לוהים**, וכמ"ש רש"י (בראשית א, א), שעלה במחשבה לברוא את העולם במידת הדין, היא הבריאה של עולם המחשבה, האידיאה העליונה, בטרם השתלשלה וירדה לעולם המעשה יש בה ל"ב שמות א-לוהים בלבד קודם המפגש עם ל"א דרכי נסיונות והתמודדות של טוב ורע.

הפרשה השניה – **ביום עשות ה' א-להים**, וכמ"ש רש"י (שם), שראה הקב"ה שאין העולם יכול להתקיים במידת הדין, הקדים מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין. מכאן ועד שגורש אדם הראשון מג"ע מופיע הצירוף **הויה א-לוהים**. ומשנשתלח לא מופיע צירף זה **הויה א-לוהים** – היחוד העליון, בכל התורה כולה.

הנהגה זו, המבוטאת בצירוף המיוחד **הויה א-לוהים**, מצפה לתיקון שיתקן האדם חטאו וישיב האור להיגלות.

יד. נספח למבואר בכתבי האר"י

ל"א שעות של קדושת השבת מכוונות כנגד ל"א מלכי כנען. לענ"ד, השעה דידן – שעת מוצ"ש – מכוונת כנגד מלך יריחו. השעה המיועדת לגילוי האור הראשון, להיחשף נקודת הראשית של החסד, מכוונת כנגד יריחו, שהיא נקודת הראשית והשורש של קדושת א"י, המקום שבו נתעלתה הטומאה משורשה ונתקדשה ונעשתה רחב בת זוג ליהושע.

"תניא: היא לוז שצובעין בה תכלת, היא לוז שבא סנחריב ולא בבלה, בא נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המוות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בשעה שדעתם קצה עליהם יוצאים חוץ לתחומה והם מתים" (סוטה מו, ב).

"א"ר סימון: לוז היה עומד על פתחה של עיר. ר' אלעזר בשם ר' פנחס בר חמא אמר: לוז היה עומד על פתחה של מערה, והיה לוז חלול והיו נכנסים דרך לוז למערה ודרך המערה לעיר" (בראשית רבה פרשה סט).

נקודות המפגש הנושקות לנצח, לוז היא בית א-ל – במקום, לוז שבשדרה – באדם, ושעת מוצ"ש – בזמן. השעה הפלאית של יעקב החולם על סולם חיי הנצח במקום שנעקרה ירושלים ובאה לבית א-ל היא לוז, ונפרצו גבולות הזמן ששקעה השמש פתאום, וגבולות המקום שנתקפלה א"י כולה למראשותיו והאיר האור הראשון – והיה הוי' לי לא-לוהים.

בספר יהושע ברשימת ל"א מלכי כנען [שהם ל"א קליפות] אחד יוצא דופן – "מלך העי אשר מצד בית א-ל". העי צופה למול בית א-ל. עכן [בגיי נסכי, נסכוי הוא צד החומר שבלוז] החשיך את האור הבהיר שנתגלה ביריחו ועכרו. יריחו – שעת הארת פנים, העי – שעת הסתר פנים. העי צופה למול בית א-ל אל מקום הארת הקדושה ותשובתה כבראשונה.

טו. סעודה דדוד מלכא – אליהו דוד במוצ"ש

אליהו דוד אחוזים בחיי נצח, דוד מלך ישראל חי וקיים, אליהו – בהעלות ה' את אליהו בסערה השמימה. המפורסם מכל הטעמים על היות סעודת מוצאי שבת סעודת דוד המלך, הוא ע"פ המבואר בגמרא ובמדרש, שהקב"ה הודיע לדוד שבשבת ימות, וכל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כוליה יומא, ובצאת השבת כשזכה לשבוע נוסף של חיים ערך סעודת הודיה לקב"ה והיה מורגל בפי העם לכנותה: "דא היא סעודתא דדוד מלכנו".

אבל ע"פ דרכנו כבר כתב היעב"ץ בסידורו: "ועל כן היא סעודת דוד המלך ע"ה שלא היה לו חיים בעוה"ז כנודע, ונקרא חי וקיים (ר"ה כה, א)".

חיי דוד המלך אינם מסדר החיים המקובל, אלא מתנת חיים מאוצר החיים המנוצר, שמשוה מהם יכול כל אחד לטעום בסעודת מוצאי שבת.

"במוצאי שבת יושב אליהו תחת עץ החיים וכותב זכויותיהם של שומרי שבת" (מהרי"ל סוף הלכי שבת בשם המדרש).

אליהו שבר את חומת הברזל המפסקת ונכנס בגופו חי לג"ע, ואכן ראויה היא שעת מוצ"ש שהיא שעת האכילה מעץ החיים לאליהו האוחז בעץ החיים לשבת בצילו ולעורר זכויות ומעלת ישראל הדבקים בעץ החיים.

השמות "הוי' א-לוהים", לא כשמות נפרדים אלא כשמות מאוחדים המבטאים את מדות ההנהגה העליונה, נתמזגו יחדו בשם "אליהו". ואע"פ שמאז שילוחו של אדה"ר מג"ע לא מצאנו צרוף זה בכל התורה כולה, אליהו הנביא בהר

הכרמל החזיר עטרה לישנה – "הוי' הוא הא-לוהים" היא מדרגת הייחוד השלם, מדרגת האמת הקמאית ששבה למקומה.

טז. הנהגות גדולי ישראל

התוודעות אל עולם הנהגות של גדולי ישראל בעריכת שולחנם לסעודת מלווה מלכה היא מופלאה ומרתקת בבחינת "גדול שימושה יותר מלימודה", ומקוצר המצע ילוקטו פרורים ספורים משולחן גבוה להטעמת החיך מעט מן הדבש אשר בקצה מטה:

"סעודה רביעית אחר הבדלה היא פליאה נשגבה ומצלת מחיבוט הקבר. ושמעתו מספרים, אשר בימי הבעש"ט אירע לאחד שיצרו הרע בער בקרבו ומסר עצמו לכפירה ועי"ז שהיה רגיל תמיד לקיים סעודת מלווה מלכה פיתהו איש אחד בציווי הבעש"ט שיקיים גם עתה סעודה זו, וכשהתחיל לטעום מסעודה זו נשתנה דעתו לטובה וניצול" (ספר מנחת שבת בשם ספר עבודת הקודש).

"בכל מוצאי שבת מיד לאחר הבדלה טבח זובח והכין מעדנים ממש, ובישלו בשר ודגים ואפו אז חלות גדולות ויין רב כסעודת שלמה בשעתו" (ספר מי באר על האדמו"ר ר' ישעיה מקערעסטיר).

"אא"ז החי' הרי"מ אמר: צריך אדם להיזהר בסעודת מלווה מלכה, בשו"ע או"ח יש סימן מיוחד לסעודת מלווה מלכה, אפשר היה להכליל הסימן בסעיפים אחרים, אך כתבו סעיף אחד בסימן שלם, להראות את החביבות שיש להיזהר בהנ"ל" (ספר ליקוטי יהודה, שפ"א על הסידור).

"וכששבתו הרבנים ביבנאל, מיד במוצ"ש ערכנו סעודת מלווה מלכה ברוב הדר. ואמר לי אז הרב קוק, שכבר יש לי רווח מנסיעה זו, כי למדתי ממנהגי הרב ר"ח זוננפלד להקפיד ולאכול סעודת מלווה מלכה מיד לאחר הבדלה" ("טוב ירושלים" להמגיד הירושלמי רבי"צ ידלר).

"במוצש"ק לא אכל כי אם גבינה עם קפה, וסעודת מלווה מלכה אכל ביום ראשון בבוקר. ופעמים היו מנגנים 'איש חסיד היה' ביום ראשון בבוקר" (ספר אוצרות חיים, הנהגות האדמו"ר מצאנו בעל הדברי חיים. ועוד הביא שם [בהערות וילקט יוסף], שהיו אדמורי"ם נוספים שהיו אוכלים ביום ראשון בבוקר, ועד אז לא אמרו תחנון).

כבר הזכרנו לעיל את הקפדת הגר"א לקיים סעודת מלווה מלכה בפת דייקא, וכן מסופר על החזו"א שהיה מקפיד באכילת פת.

בספר תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ב סי' קס"ו) הביא: "פעם אחת ביקר אצל הגר"א תלמידו הגר"ח מוולוז'ין במוצאי שבת, ושאל ממנו

הגר"א אם אכל סעודת מלווה מלכה, והשיב שכעת אינו בקו הבריאות ומתיירא שלא יזיק לו וע"כ היקל לאכול עוגת דבש. והגר"א שחק ממנו ודרש ממנו לקיים תיכף הסעודה בפת".

ובספר מנהגי ספינקא מובא, שהאדמו"ר היה מקפיד על ב' חלות קלועות מיוחדות לסעודה זו, אבל בשעת הברכה לא לקח בידו אלא אחת. ואילו האדמו"ר מגור בעל החידושי הרי"מ הקפיד לאכול דווקא חלה שנשתיירה משבת.

ובספר "הצדיק ר' שלמה" (על אחד מתלמידי החפץ חיים) מובא: "היה שותה במוצ"ש חמין והיה משנן לעצמו מאמר חז"ל: חמין במוצ"ש מלוגמא. ופעם אחת סיפר ששמע מרבו הח"ח ששמע מר' ישראל מסלנט שפעם אחת הלך לבקר חולה מסוכן במוצ"ש, והתחיל לשוחח עימו על אמונה בדברי חז"ל הקדושים שכל דבריהם אמת כפשוטן ממש, וכל משך השיחה התלהב יותר ויותר עד שלבסוף אמר היות שחז"ל הקדושים אמרו "חמין במוצ"ש מלוגמא", הרי הדברים כפשוטן ממש, וציוה להביא כוס חמין ונתנה לחולה ותיכף התחיל להתרפאות".

מעניין שהגר"א בדרכו [מעשה רב] והבעש"ט בדרכו [אור השבת] נפגשו במנהגם לאכול שום במוצ"ש.

על סגולת הסעודה בדיבוק חברים מצאנו: "אין לך דבר גדול בעולם כסעודת מלווה מלכה שיושבים אחים ורעים שהוא מועיל להרבה עניינים, להתקשרות אהבה והכנעה ולהמשכת פרנסה ולכל טובות שבעולם" ("נוצר חסד" לאדמו"ר מקאמאראנא).

ובקונטרס "שפע חיים" (מכתבים של האדמו"ר מצאנז) מובא: "וכבר נהגו ברוב תפוצות ישראל להתקבץ בקיבוץ חברים בסעודת מלווה מלכה ולספר מעשיות צדיקים".

חן מיוחד של קדושת השבת ההולכת ונפרסת על ימי החולין משוך על סיפורי הנהגותיהם של גדולי הדורות, והכל מכוח השפעתה של סעודת "מלווה מלכה" המלווה את ימי החול ומאירה לתוכם, ומהארה זו יקומו וירננו שוכני עפר, וישונו בתחייתם לאכול מעץ החיים.